

השם עבדיה – עבדיהו, ניקודו ופרושו

מאת

א. י. ברור

שלשה עשר אנשים שנקראו עבדיהו] נזכרים בתנ"ך: מל"א, בספר חזון עבדיה ובספר דברי הימים. הראשון היה ממונה על בית המלך אחאב. בדברו לאלהו הנביא הוא מעיד על עצמו: ועבדך ירא את ד' מנעורי (מל"א י"ח, יב); השני הוא הנביא, וככל נביאי ד' עבד ד' היה (מל"ב ט', ז; ירמיה ז', כה ועוד). אחר־עשר האחרים ידועים בשמם בלבד. האחרון היה מצאצאי זרובבל (דהי"א ג', כא). בחפירות הארכיאולוגיות נמצאו כמה חותמות עם שם זה מימי הבית הראשון. הוא מופיע גם בכתבי יב מהמאה ה' לפנה"ס. היה זה איפוא שם נפוץ, אך נעלם מהשימוש לפני תקופת החשמונאים ונזכר שוב במאה הי"ב בשמותיהם של שני גרים מפורסמים, שהיו מקודם "אדומים" (נוצרים). אין זה מקרה שעבדיה ניבא על אדום, אמר אפרים מקשאה, תלמידו של רבי מאיר: עובדיה גר אדומי היה (בבלי, סנהדרין ל"ט, ע"ב). תלמודי בשם רבינו עובדיה, שפירש את קידוש החודש לרמב"ם, ידוע משנת 1341.

בקריאת השם נתחלקו הדעות. בתרגום השבעים בכתבי־היד האלכסנדרוני ובוה שנתגלה במנזר סיני כתוב Αβδίου או Αβδείου, כלומר הבי"ת והדל"ת בשוא ואחריה וו או יהו (ביונית אין ה"א אלא בראש המלה). או דל"ת בסוגל או בצירי. בכתב היד הותיקני Οβδείου. הוולגטה קיבלה את הצורה הראשונה Abdias בסיומת as. הפשיטא מעתיקה עובדיא, כלומר העי"ן בחולם והבי"ת בצירי או בפתח, כבמסורת שלנו. לקרי עבְדִּיהו שבשבעים אפשר למצוא סמוכין בשם עבְדִּיָאֵל (ירמיה ל"ו, כו). קרי זה היה הנפוץ ביותר בקרב הלועזים, לכך נתקבל בוולגטה, ולא עובְדִּיהו כבנוסח תרגום השבעים בכתב היד הותיקני.

הניקוד של המסורה משונה ממה שאפשר לצפות מהקבלות לשמות אחרים. מדוע לא עובְד כמו בעובד אדום (שמו"ב ו', י) או עבְד כמו בעבְד־מֶלֶךְ (ירמיה ל"ח, ז ויב) או עבְדִּיהו כמו בעבְדִּיָאֵל הנ"ל. עובד בפתח מעבד במשקל פועל, כמו פֶּרֶךְ ד' חילו ופועל ידיו תרצה (דברים ל"ג, יא) אין במקרא, אבל יש בארמית בתרגומים ל"מעשה": מעשה חושב – עובְד אומן (שמות כ"ו, לא), מעשה רוקם – עובְד צִיָר (שם, לו). בעלי הניקוד והמסורה, שדברו ארמית, פרשו עבדיה, לא עובד את ד', אלא שהוא מעשה ד', ד' עשהו ויכה בו את הוריו. בדומה לכך בשמות עשהאל (שמו"ב ב', ט), עשיה (מל"ב כ"ב, יד), עשיאל (דבהי"א ד', לה), מעשיה (ירמיה כ"א, א) ועוד רבים כאלה.

אין בידינו להכריע, אם הקרי Αβδίου הוא הקדום או זה של המסורה. עובדיא שבפשיטתא מוכיח, שהחולם אחרי העי"ן קדם מאות בשנים לגיבוש המסורה, ונשאר השאלה אם צירי תחת הבי"ת או פתח. יתכן שהפסקת הנבואה גרמה להמנעות מקריאת עבד ד' או עובד ד' לולד. היתה זו פגיעה בקודש, ומכאן גם מניעת הכבוד להקרא עבד ד' מאחד עשר נושאי שם עבדיה, שמעשיהם לא נודעו, וההגיון חייב ליחס להם את הפירוש עובד-יה – מעשה יה, לא עובד יה.

השורש עבד קדם לשרשים עשה ופעל וציין בתחלה כל פעולה. במרוצת הזמן יוחד בעברית ל-work, ו-make – עשה. בארמית נשאר עבד ל-work, ו-make צוין על ידי פלח, שורש לקוח מעבודת האדמה. רק פעם אחת משמש, לדעת רבים, השורש עבד למעשה בעברית מקראית: הצדיקים והחכמים וְעַבְדֵיהֶם ביד האלהים (קהלת ט', א). השבעים והוולגטה מתרגמים עַבְדֵיהֶם – מעשיהם opera, ἐργασίαι. בפשיטתא עבדיהם, למעשים, לא לעבדים או לתלמידים התכוונו בעלי הניקוד והמסורה בנקדם וְעַבְדֵיהֶם ולא עַבְדֵיהֶם, מהשם עַבְד (לפי מנדלקרן) ולא מְעַבְד.

התרגום הארמי מעתיק: ותלמידיהון דמשתעבדין להון על עסק אולפן אורייתא. רש"י הולך בעקבותיו. ראב"ע חפץ כנראה לצאת ידי שתי הדעות בכתבו: "כי ראיתי הצדיקים והחכמים ומעשיהם, כמו לכן יכיר מעבדיהם אינם ברשותם רק בידי האלהים".

"יה" בסיום שמות מחליפה הפשיטתא ב"יא", ובזה מטשטשת כונת השם עובדיה. יה בנפרד היא מתרגמת מריא, כמו שם הויה במלואו. כך בשמות ט"ו, ב ב"עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה" היא מעתיקה "יה מריא", כאילו היה כתוב יה ד'.